

Гармонізація інформаційного суспільства в світлі демократичних освітніх концепцій

Вінницький національний технічний університет,
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського.

Анотація.

У статті висвітлюється питання впливу глобалізаційних процесів та інформаційних технологій на демократичні трансформації в галузі освіти. Розкривається сутність та актуальність демократизації освіти та гармонізації інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, демократичні освітні концепції, науково-технічний прогрес, інформаційні технології, освітньо-педагогічні демократичні зміни.

Abstract.

The article deals with the problem concerning the influence of globalization and information technologies on the democratic changes in education. It covers the meaning and important role of democratization in education and harmonization of information society.

Keywords: information society, democratic educational concepts, sci-tech development, information technologies, educational democratic changes.

Сучасні розбудовчі процеси в Україні супроводжуються суттєвими змінами в царині суспільних відносин, що передбачає новий тип взаємозв'язку освіти і суспільства в цілому. Освітньо-педагогічні зміни в національному масштабі відбуваються у контексті загальноцивілізаційних демократичних трансформацій, зумовлених як глобалізаційними процесами, широким розповсюдженням нових освітніх технологій, сучасних засобів інформації та комунікації, так і суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини [3, 9]. Ці та інші чинники зумовлюють певний динамізм в освітянському просторі. Реформування життя суспільства, його демократизація, а також породжений науково-технічною революцією інформаційний вибух вимагають творчого осмислення цих процесів для вироблення нової стратегії розвитку освіти в Україні. Переорієнтація світогляду на загальнолюдські інтереси, демократичні цінності, прагнення допомогти кожному – ось лише деякі орієнтири, які можуть допомогти людству спрямувати науково-технічний прогрес (НТП) у потрібне русло і використати його на благо самій людині. Тому надзвичайно гостро постає необхідність гармонізації науки і освіти в інформаційному суспільстві. Наслідки сучасної науково-технічної революції (НТР) не обмежуються лише сферою виробництва. Швидкий розвиток науки і техніки впливає не тільки на довілля, на засоби транспорту, зв'язку, поширення інформації, на військову справу й міжнародні відносини, нарешті, й на саму людину і її духовний світ. І цей вплив, як відомо, далеко не завжди є однозначно позитивним. До негативних можна віднести: створення і накопичення зброї масового знищення, забруднення екології, зменшення робочих місць, поширення безробіття, зниження загальної культури людей, які залишилися за межею бідності.

Бурхливий розвиток технічних засобів зв'язку та засобів масової інформації суттєво вплинув на духовне життя людей, збільшив можливості та полегшив шляхи залучення їх до світової культури. Велика роль у цьому процесі нових інформаційних технологій і дистанційної освіти, та й в цілому інформаційного суспільства. Адже вони передбачають передачу знань на віддалі, можуть забезпечити рівний доступ до знань, оволодіння професією і тим, хто не може їх отримати традиційним шляхом. До цієї категорії відносяться ті, які потребують особливої уваги, індивідуального підходу, це люди, які мають ті чи інші вади здоров'я. Ціннісне ставлення до людини і полягає в тому, щоб дати знання тим, хто їх потребує. Звичайно, безпосередній контакт з живим, реальним викладачем, безумовно, кращий. У машини немає того тепла людських відносин, проте, коли у людини це єдина надія, думку можна змінити. Бувають ситуації в житті, коли саме така форма навчання потрібна людині. Причому,

спрацьовує ще й виховний ефект. Особистість стає сильнішою. Дистанційна освіта сама по собі виховує перед усім тому, що від учня чи студента вимагається високий ступінь самоорганізації. Людина вчиться самостійно планувати час, формувати і розв'язувати завдання, розраховує на свої сили.

В наш час природним є загострення інтересу до інноваційних процесів, пошуку способів реформування освіти. Проблематика нововведень освітянської галузі представлена в працях К. Ангеловскі, Н. Горбунової, М. Кларіна, В. Ляудіс, М. Поташника, С. Полякова, Т. Шамової, О. Хомерики, Н. Юсуфбекової та ін.

У працях А. Арламова, М. Бургіна, В. Журавльова, В. Загвязинського, А. Ніколса, Н. Юсуфбекової розкриваються загальні особливості педагогічних інноваційних явищ: існування новацій як ідеальних продуктів діяльності новаторів, відносна розтягнутість інноваційних процесів у часі, нечіткість меж існування педагогічного феномену нововведень, цілісний характер мети інновацій, суттєва залежність інноваційних процесів від соціально-педагогічної ситуації, складність визначення результатів інновацій. Усі дослідження в цій галузі торкаються проблем нинішніх, а також спрямовані у майбутнє. Науковий пошук педагогів, психологів, соціологів спрямований на обґрунтування перспектив освіти, на підготовку підростаючого покоління до життя в умовах інформаційного суспільства.

Джерела оновлення освіти криються у творчості педагогів, у їхній інноваційній діяльності, яка знайшла своє відображення в створенні закладів нового типу, розробці і впровадженні елементів нового змісту освіти, інших навчально-виховних технологій, зміцненні зв'язків з наукою, використанні світового педагогічного досвіду. Інформаційне суспільство накладає певний відбиток на протікання інноваційних процесів в освіті. Але на сьогодні ще не існує єдиної думки щодо сутності і майбутнього цього феномену.

Специфіка образів інформаційного суспільства в свідомості людей полягає в недостатній цивілізаційній, ідеологічній, політичній визначеності місця інформаційної перспективи в розвитку країни. Недостатньо існує розробок в галузі досліджень інформаційного суспільства. В суспільній свідомості панують стереотипи, що зводять інформаційне суспільство до розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій. Це «своєрідний штамп, що повторюється в усіх без винятку публікаціях та висловлюваннях в ЗМІ. Але на відміну від звичайного стереотипу, що схематизує і догматизує певні риси конкретних суспільних явищ, особливість цього стереотипу полягає в тому, що на його основі схематизують не тільки безпосередній об'єкт, відтворений в стереотипі – тобто, самі вказані технології, а й технологізують усі системні прояви, перетворюючи політичні, соціальні та культурні процеси управління на ті, які протікають у суспільній свідомості в справжню арену дії пов'язаних з цими стереотипами уявлень»[6, 28]. Усе це свідчить про перехід від стереотипів інформаційних та телекомунікаційних технологій до виникнення технологічної і комунікативної парадигми, що охоплює демократичне суспільство як відкриту систему і розробки нової соцієнтальної парадигми. Вона, зберігаючи здоровий прагматизм науково-технічних інновацій в розвитку цифрових технологій і засобів зв'язку в Україні, має орієнтуватися на розробку соціальних аспектів використання вже існуючих комп'ютерних систем і мереж та на державну й політичну підтримку розвитку когнітивного освітянського, науково-дослідного потенціалу українського суспільства в напрямку створення все більш досконалих програмних систем з широким спектром виконуваної ними соціальної функціональності організацій, інституцій, корпоративних структур. Якщо стереотип інформаційних технологій як засобу переробки, зберігання інформації та створення інформаційних продуктів орієнтував на виникнення в суспільстві окремого інформаційного сектору, то соцієнтальна парадигма, зорієнтована на розвиток когнітивної операційності програмних систем як основи внутрішньої (управлінські, виробничі функції) і зовнішньої, оберненої до людини та її потреб, соціальної функціональності; відтак вона націлює на створення демократичного інформаційного суспільства, що охоплює всі підсистеми та елементи. Якщо технологічна і комунікативна парадигма, акцентуючи увагу на інформації як субстанції нового суспільства, розуміла розвиток інформаційного суспільства як віртуалізацію людської життєдіяльності, – соцієнтальна парадигма акцентує її на задоволенні реальних потреб людини (освіти, професійної орієнтації, охорони здоров'я, медицини тощо), на наданні їй реальної допомоги. З точки зору технічної й технологічної вже існують передумови для цього: розробляються мультимедійне та дистанційне навчання, експертні системи професійної орієнтації, створені госпітальні інформаційні системи, телемедицина тощо. На часі зрушення в парадигмі мислення.

На сьогоднішній день проблема вивчення, демократизації та гармонізації інформаційного суспільства набуває надзвичайної ваги. Особливий інтерес до цих процесів проявляє освіта. Нині в Україні відбуваються значні зміни структури, цілей і завдань освіти, які здійснюються у контексті глибоких соціально-економічних і політичних зрушень і змін, започаткованих у 90-х роках ХХ століття. Людство вступило у третє тисячоліття з новими думками, планами, і, головне, глобальним гуманітарним світоглядом, в епоху глобального гуманізму – час панування демократичних цінностей, технологій і мереж. Людина стає основою концептуального розвитку суспільства. ХХІ століття – це постіндустріальна ера цивілізації, епоха організаційних, інформаційних технологій, технологічної культури, епоха бережливого ставлення до людини, її здоров'я і оточуючого середовища. Ясна річ, новому періоду розвитку людства повинна відповідати й нова філософія освіти, нові моделі, форми і засоби навчально-виховного процесу. Головне завдання педагогів ХХІ століття зводиться не лише до того, щоб дати молодим знання про існуючий світ і його закони, але й сформуванню до оточуючого середовища і людей в ньому ціннісні ставлення і озброїти їх методологією творчого перетворення світу. Щодо методологічного, цілісного і системного осмислення завдань освіти у сучасному вимірі, то необхідно зазначити, що характерною рисою сьогодення є стан переходу від одних освітніх парадигм до інших, від однієї філософії освіти до іншої. Сьогодні в освітньому просторі України маємо різні підходи до цілей і цінностей освіти. Вони представлені трьома базовими концепціями освіти: *традиційною, раціоналістичною та гуманістичною*. Об'єднує їх те, що всі вони передбачають використання найновіших досягнень науки і техніки, але в розумних межах.

Традиційна концепція тривалий час була єдиною і тому ще й сьогодні істотно впливає на освіту в країні.

В ній провідну роль відіграють такі постулати: *перший* утверджує положення про те, що основною метою освіти висуває завдання оволодіння базовими знаннями, вміннями і навичками; *другий* вказує на те, що у навчальних закладах різних рівнів на першому місці має знаходитися вивчення і засвоєння необхідних академічних знань. За різних можливостей і комбінацій в освіті основне навантаження має лежати на базових дисциплінах і найважливіших галузях знання. *Третій* – «морально-освітній постулат, згідно з яким освіта неможлива без засвоєння певних етичних цінностей. У полі зору представників традиційної концепції знаходяться передусім проблеми цілей освіти, навчальних програм, методів навчання.

Представники *раціоналістичної* концепції, найменш поширеної в країні, зосередили свою увагу на найбільш ефективних способах засвоєння різних видів знання, а також на розв'язанні завдань практичної адаптації молоді до наявних соціальних умов шляхом застосування відповідних освітніх механізмів. Знання розглядається ними як упорядкована сукупність об'єктивних фактів. Воно пропонується суб'єктам освіти ззовні, як похідне від викладача - «освітнього менеджера». Раціоналісти виходять із порівняно пасивної ролі вихованців, які, набуваючи певні знання, вміння та навички, отримують тим самим адаптивний «поведінковий репертуар», необхідний для відповідного життєвладштування в суспільстві. Виходячи із такого розуміння сутності освіти, вони і вирішують проблему методів навчання, суть якої вбачають у створенні ефективної і всебічно розробленої технології із застосуванням комп'ютерної техніки, інформаційних систем, спрямованих на засвоєння певної освітньої програми [3,16]. Представники раціоналістично спрямованої філософії освіти настійно доводять переваги поведінкової технології освіти порівняно із традиційними способами організації навчального процесу.

З кардинально інших позицій сприймають філософію освіти представники *гуманістичного спрямування*. На противагу традиційним підходам з їх книжно-академічною опорою у навчанні, раціоналістам з їх прагматично-адаптивною ідеєю, гуманісти вбачають сенс освіти, його зміст як необхідну умову для засвоєння демократичних цінностей, особистісного самовираження, як можливість найбільш повно й адекватно відповідати природі людської особистості. Реформування освіти і виховання, зокрема, в напрямі їх демократизації й гуманізації – нагальна потреба, значення якої дедалі зростає. Адже саме в умовах кардинальних соціально-політичних, демократичних зрушень, які відбуваються нині в нашій країні, коли трансформуються всі складові суспільного організму, особливо важливо не втратити ціннісних орієнтирів, якими зумовлюється рівень духовного здоров'я нації. Виховання має забезпечити реалізацію духовного потенціалу особистості. Гуманізація й демократизація – провідний елемент нового педагогічного мислення. Основна сутність освіти у цьому випадку полягає в розвитку особистості. Гуманізація вимагає встановлення

зв'язків співробітництва, суб'єкт-суб'єктних відносин у системі учитель-учень, передбачає єдність загальнокультурного, соціально-морального і професійного розвитку особистості. Цей соціально-педагогічний принцип вимагає перегляду цілей, змісту і технологій навчально-виховного процесу. Педагоги, які поділяють «гуманістичну перспективу», в пошуках форм і моделей освітнього процесу спираються на такі цінності, як демократія, співробітництво, рівність, довіра, взаємодопомога, толерантність, а не на протилежні – технократичні цінності, які знаходять своє відображення у відносинах залежності, конкуренції, ієрархії влади і контролю над іншими [3]. Проявом гуманного ставлення до молоді є і прагнення забезпечити доступ до найновіших досягнень у всіх сферах і галузях знань через інформаційні технології [7]. Аналіз різних концепцій освіти дає підстави стверджувати, що кожна із них може відіграти певну роль у досягненні найкращих результатів тих, хто навчається і в гармонізації інформаційного суспільства. Тому в сучасних умовах на всіх рівнях розв'язується завдання комп'ютеризації та інформатизації освітнього середовища, використання можливостей Інтернету і найновіших досягнень науки і техніки у навчальних закладах усіх рівнів.

А головне завдання, крім захоплення Інтернетом, підготувати молодих людей до життя в умовах гармонізації інформаційного суспільства на базі демократичних цінностей. В першу чергу, вихованці мають оволодіти такими *поняттями*, як свобода, справедливість, рівність, людська гідність, недискримінація, демократія, універсальність, права, відповідальність, взаємозалежність і солідарність; переконатися в тому, що права людини виступають основою для вироблення і узгодження правил поведінки в сім'ї, школі, суспільстві і всьому світі; - роль прав людини, їх минуле і майбутнє значення в житті кожної окремої людини, суспільства, всього світу. У процесі роботи учні мають отримати такі *навики*: - активне слухання і комунікація (уміння сприймати різні точки зору, захищати свої власні права і права інших людей); критичне мислення (пошук важливої інформації, критична оцінка доказів, усвідомлення упередженості, розпізнавання різних форм маніпулювання і прийняття рішень на основі аргументованого судження); навички співробітництва і позитивного розв'язання конфліктів; навички участі у роботі груп, що працюють над подоланням суспільно важливих проблем; діяльність, спрямована на процвітання і захист прав людини на місцях і в усьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації.-К.:ІЗМН.-1996.-232с.
2. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні / А.Погрібний, А.Алексюк та ін.-К.:Школяр.-1997.-150с.
3. Кремень В.Г. Поступ до нової філософії освіти / Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002.-Зб.наук.праць.-АПН України.-Ч.1.-Харків:»ОВС».-2002.-С. 9-23.
4. Мадзігон В.М. Інформатизація в контексті і демократизації освіти в Україні / Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002.-Зб.наук.праць.-АПН України.-Ч.1.-Харків:»ОВС».-2002.-С. 23-27.
5. Петрик О.І. Некоторые общедидактические вопросы использования информационной технологии в учебном процессе в школах ЧСФР // Использование информационной технологии в учебном процессе.-К.: Випол, 1990.-234с.
6. Рубанець О.М. Інформаційне суспільство: від технологічної й комунікативної парадигми до соціетальної // Практична філософія.-№3, 2003.-К.:ПАРАПАН.-С.28-34.Столяренко О. В. Виховання культури толерантних взаємин у студентської молоді : навчально-методичний посібник / О. В. Столяренко, О. В. Столяренко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 248 с.
7. Столяренко О. В. Виховання культури толерантних взаємин у студентської молоді : навчально-методичний посібник / О. В. Столяренко, О. В. Столяренко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 248 с.
8. Tetenbaum T.G., Milkee T.A. LOGO and teaching of problem solving a call for moratorium // Ed. Tech. 24 (№11); 1984.
9. Hebenstreit Jacques. The use informations in education. Present situation, trend and perspectives // Division of structures, content, method and techniques of education. Unesco.Paris. Ed/86/WS/47.-Paris,Marth,1988.

Столяренко Олена Вікторівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського.

Столяренко Оксана Василівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Вінницького національного технічного університету. oksanny-81@mail.ru

Stoliarenko Olena Victorivna – PhD, associate professor of Pedagogics and Professional Education Department at Vinnitsia State Pedagogical University named after M. Kotsiubynskyi.

Stoliarenko Oksana Vasylivna – PhD, associate professor of Foreign Languages Department at Vinnytsia National Technical University.